

JAN ZOUHAR

K JEDNÉ REFLEXI NAŠÍ NĚKDEJŠÍ KRIZE*

Osmdesátá a devadesátá léta minulého století přinášejí řadu dokladů o postupující vyspělosti českého národa. V zimním semestru 1882/83 začaly přednášky na české univerzitě, která vznikla rozdělením Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. V listopadu 1883 bylo slavnostním představením Smetanovy Libuše otevřeno Národní divadlo. V osmdesátých letech byly v Praze dokončeny i další reprezentační objekty — Rudolfinum a Národní muzeum. V roce 1884 zahájilo činnost české Národní divadlo v Brně. Od roku 1888 začal vycházet Ottův slovník naučný, byla založena Česká akademie věd a umění (1890). Od května do října 1891 probíhala v Praze Jubilejní zemská výstava, od května do října 1895 Národopisná výstava československá. Obě prezentovaly úroveň české materiální a duchovní kultury. Četné doklady je možno uvést o rozvoji průmyslu v českých zemích. Výrazně se doplňuje dosavadní struktura českého tisku: V roce 1885 vyšlo první číslo *Rovnosti*, v roce 1894 byly *Moravské listy* přejmenovány na *Lidové noviny*, od října 1897 začalo *Právo lidu* vycházet jako deník. Postupně se prosazují odborné a vědecké časopisy, za všechny jmenujme *Atheneum* (1884—1893).¹

Má tedy vůbec smysl hovořit o krizi české společnosti na konci století? Jakou povahu a jaké příčiny měla tato krize v rámci dynamického rozvoje, jaké oblasti národního života zasáhla? Hledání jejích příznaků nás nutně přivádí k obecně známým skutečnostem a svědectvím současníků, které byly již mnohokrát popsány a rozebrány.

V roce 1886 vychází první číslo časopisu *Čas*. Jako úvodník byl zařazen nepodepsaný článek *Naše dvě otázky*, který napsal mladý literární

---

* Předneseno na mezioborovém vědeckém sympoziu *Hubert Gordon Schauer — osobnost, dílo, doba*; Litomyšl 26.—28. V. 1992.

¹ Srv. O. Urban: *Česká společnost 1848—1918*. Praha 1982; K. Krejčí: *Česká literatura a kulturní proudy evropské*. Praha 1975, zejm. kap. *Secesní Praha*, s. 306—318; M. Pauza: *Atmosféra „fin de siècle“ v české vědě, kultuře a teoretickém myšlení*. In: *Filozofie v dějinách a současnosti*. Brno 1986, s. 85—91; *Československé dějiny v datech*. Praha 1986.

kritik, estetik a žurnalista H. G. Schauer. Stať vzbudila značný rozruch, skupině kolem T. G. Masaryka se za ni dostalo označení filozofové národní sebevraždy a nihilismu. Již v únoru 1886 začaly Gebauerovým článkem v časopise Atheneum Potřeba dalších zkoušek Rukopisu královédvorského a zelenohorského boje o Rukopisy, které se velmi brzy z vědeckého sporu staly záležitostí mnohem širšího dosahu. F. X. Šalda s odstupem let vzpomíná: „Byla to podivná doba, ten konec let osmdesátých, ten začátek let devadesátých. Soumračná, vyprahlá, zoufalá, blízká sebevraždě do slova a do písmene. Staré bylo dávno dožito, odumíralo, ano odumřelo již, ale neodpadlo z větve života, a bránilo tak rozpuku nového, které se nemohlo narodit.“²

Proces s tzv. Omladinou v roce 1894 ukázal velmi jasně na hloubku narůstajících rozdílů uvnitř české politické scény a ztrátu kreditu tradičních českých politických stran v očích mladé generace. Masarykův spis *Naše nynější krize* (1895) je kritikou činnosti dosavadních českých politických stran, zejména mladočechů. Když hovoříme o krizi české společnosti na konci století, zdá se, že daleko více jde o pocit krize, o vědomí krize, o dobově podmíněnou reflexi. Můžeme přitom vzít v úvahu i tyto okolnosti:

1. Česká kultura je jako celek výrazně zasažena tím, co bývá charakterizováno jako atmosféra konce století, jako přehodnocování hodnot, a co se v oblasti umělecké projevilo v celé Evropě nástupem tzv. moderny v nejrůznějších oblastech a dimenzích. Česká moderna se ozvala svým manifestem v roce 1895, ale její program se fakticky začal realizovat již před tímto datem. Pocity krize jsou v tomto směru svědectvím živého spojení naší kultury s kulturou evropskou.

2. Definitivně končí romantická představa o jednotném českém národě, definitivně končí (protože byl v zásadě naplněn) svou roli obrozenecký národní program. Český národ se naprosto přirozeně vnitřně diferencuje, v jednotlivých jeho vrstvách a skupinách začínají prvořadou roli hrát specifické zájmy a potřeby. Tento fakt přináší do české společnosti přirozené a mnohdy prospěšné napětí, jehož existence však na jedné straně vyvolává v některých kruzích dojem zrady národních zájmů, nihilismu, na straně druhé pocit nesplněných očekávání, úpadu, pochybností o smyslu národní aktivity. V každém případě vyvstává potřeba znovu řešit problém identity národa.

3. Pokud se česká společnost mohla v této době prokázat nespornými výsledky v řadě aktivit, česká politika a čeští politikové nevypadají na první pohled nijak přesvědčivě. Nelze přehlédnout některé úspěchy, ale stav, kdy se česká politika setkává spíše s nezdary, trval přece jen poněkud dlouho a byl v kontrastu s rozvinutostí a úspěšností českého národního života v jiných oblastech. Nemůžeme říci, že by selhala česká politika, a redukovat naši tehdejší krizi politickou, ale daleko spíše je třeba vzít v úvahu vznik politické plurality jako nový rys života české společnosti.

² F. X. Šalda: *Juvenile I*. Praha 1925, s. 10.

Snad nepřekvapí, že ve specifické myšlenkové situaci devadesátých let, charakteristické ambivalencí pocitů krize a odhodlané nedočkavosti, našly v našich podmínkách poměrně široký ohlas myšlenky A. Schopenhauera a F. Nietzscheho.³ Nebyli jsme ostatně v tomto směru žádnou výjimkou, značný vliv obou těchto myslitelů můžeme sledovat téměř ve všech zemích Evropy. Navíc pro naše poměry bylo příznačné, že byly až horlivě přijímány četné podněty z ciziny. Z hlediska komparatistického je však zjednodušující mluvit pouze o vlivech, v řadě případů šlo o paralelní vyjádření určitých obecnějších tendencí.

Pokud jde o Nietzscheho vliv u nás, v roce 1912 provedl dílčí shrnutí Arne Novák v článku *Bedřich Nietzsche v Čechách*, koncem šedesátých let se proměněm a rozsahu Nietzscheho působení u nás věnovali Josef Zumr a Ludvík Svoboda.⁴

Nietzscheho filozofie byla u nás ve sledovaném období chápána zejména jako sugestivní životní filozofie. Tento způsob čtení mnohé k Nietzscheho přitahoval, na druhé straně však povaha jeho hledání byla důvodem k odmítání Nietzscheho. Setkáváme se však s tím, že Nietzscheho myšlenky byly v našich podmínkách určitým způsobem transformovány, i když v řadě případů možná nevědomě. Působila totiž nesporně i ta okolnost, že jsme se s Nietzscheho dílem u nás seznamovali postupně a že jeho silnější odezva byla původně vyvolána vlastně jen jeho částí, aniž byly dostatečně známy širší souvislosti celku Nietzscheho filozofie.

Je celá řada básníků (dekadenti kolem *Moderní revue*, dále S. K. Neumann, J. S. Machar, O. Březina), estetiků, literárních vědců, kritiků a filozofů (F. X. Šalda, F. Krejčí, O. Fischer, Z. Nejedlý, L. Borský, L. Klíma), kteří byli na přelomu století Nietzscheho filozofií zasaženi nebo kteří o Nietzscheho přinesli obšírnější informace (kromě již jmenovaných J. Mikš pod pseudonymem Vojtěch Kalina, A. Podlaha, F. V. Krejčí). V prvním období působení Nietzscheho filozofie u nás můžeme mluvit zejména o významném vlivu na literární generaci devadesátých let, samotnou českou filozofii je Nietzsche přijímán daleko opatrněji, váhavěji a obtížněji.

Je často i napínavé sledovat postupné zmínky o Nietzscheho u nás, poučnější informace a hodnocení. Cenným pramenem je zde i korespondence. Šalda charakterizuje v roce 1893 Nietzscheho v dopise Růženě Svobodové: „Studuji zde jednoho velice zajímavého mladého německého filozofa, Nietzscheho (pokud se pamatuji, mluvili jsme spolu již o něm). Naprostý ateista, anarchista, antiracionalista, symbolista, aristokrat, individualista. Sloh nesrozumitelný, horší než můj a Březinův dohromady. Dlouho jsem se nedovedl na ničem v něm pořádně zachytit. Byl jsem jako špatně kovaný kůň na náledí, klouzal jsem a padal. A pak píše prá-

³ K Schopenhauerově vlivu u nás srv. J. Zouhar: *Arthur Schopenhauer a české myšlení*. SPFFBU, B 38, 1991, s. 45—49.

⁴ A. Novák: *Bedřich Nietzsche v Čechách*. Národní listy, 21. 4. 1912, s. 17; J. Zumr: *Filozof hrdé lidskosti*. In: L. Klíma: *Vteřiny věčnosti*. Praha 1967, s. 12—13; L. Svoboda: *Filozof-básník Friedrich Nietzsche*. In: F. Nietzsche: *Tak pravil Zarathustra*. Praha 1968, s. 18—19.

ce bez systému, bez rozvrhu — samý kalambúr, ironie, revolta. Docela rozbité práce, které se těžko slepují logikou. Kromě toho je ten Nietzsche velice aktuální člověk. Mladá generace německá jde ve většině za ním — totiž ta, která za něco stojí, která hledá.“⁵

Velmi zajímavé zmínky o vztahu k Nietzscheovi najdeme i v korespondenci O. Březiny s A. Pammrovou.⁶ Zde se již projevuje kritický odstup. Ale objevují se i varovné hlasy. Prvním českým knižním překladem z Nietzscheho byly vybrané kapitoly ze Zarathustry, které vyšly v roce 1896. V předmluvě zdůrazňoval F. V. Krejčí, že Nietzsche není významný pravdou toho, co hlásal, ale tím, čím byl jako osobnost, jako složitý a významný psychologický zjev. Nietzscheho nelze přejít, upozorňuje F. V. Krejčí, navrácí lidstvu pozitivní hodnoty, sílu, život. Krejčí uvádí jako hlavní stanoviska a způsob Nietzscheova myšlení aristokratismus, odpor k dané měšťácké morálce, nenávisť ke spiritualismu a křesťanství, nenávisť k tehdejšímu státu, zdůrazňování vůle a volného individuálního rozvoje a nenávisť k vlašnému diletantismu. Varuje ovšem před rozšířením nietzscheanismu do široké veřejnosti, protože jeho nauka, kdyby se stala obecně známou, „rozrušila by sociální život.“⁷

Když si klademe otázku, proč došlo k poměrně široké odezvě Nietzscheovy filozofie u nás, pak k tomu, necháme-li stranou formu jeho spisů, přispěl snad nejvýrazněji Nietzscheův kriticismus, postoj přehodnocovatele hodnot. Jak už bylo mnohokrát řečeno, generace devadesátých let je generací kritiků. Tato kriticky zaměřená generace přijímá s nadšením právě Nietzscheův kriticismus, aniž možná vždy plně chápe jeho původní podstatu a smysl. Prudkost, otevřenost, nekompromisnost, s jakou Nietzsche svou kritiku vede, značně imponuje řadě českých autorů. Ale není to jen kriticismus. Nietzscheova filozofie se stává současně pozitivním zdrojem pocitu životní síly, Nietzsche je symbolem hledání smyslu života, kultury, tvorby.

Pozoruhodné je, jakým způsobem se o Nietzscheovi vyjadřuje František Krejčí, vůdčí postava českého pozitivismu. Hledal rovněž na začátku století odpověď na otázku, proč Nietzscheovy myšlenky našly silnou odezvu i u nás: „Nietzsche jako by soustředil v duši své všechny touhy a snahy současného lidstva v ohledu poznání a prodělal všechny pokusy, kterými člověk moderní snaží se uniknouti jim, a procitil všechno zklamání, kterého se svorně doděláváme cestami různými. Můžeme říci, že co neuspokojilo Nietzscheho, to neuspokojilo také lidstvo nynější, a v tom směru, v kterém on našel uspokojení pro sebe, v tom, že jej lidstvo hledati bude, třebaže neuspokojilo se s ním... Skrze Nietzscheho uvědomí si člověk moderní své pochybnosti, své bolesti a jím, totiž tím, co vidí v jeho vývoji, je povzbuzen, aby se nevzdával odvahy. V Nietzsche-

⁵ F. X. Šalda: *Těživá samota*. Korespondence F. X. Šaldy a R. Svobodové. Praha 1969, s. 35—36.

⁶ Viz *Dopisy Otokara Březiny Anně Pammrové*. Praha 1936.

⁷ F. Nietzsche: *Tak mluvil Zarathustra*. Praha 1896, přel. a úvod napsal F. V. Krejčí, s. VI.

vi najde všechny otázky, všechna dobrá i zlá hnutí srdce svého, každý aforismus připamatovává mu něco, co blesklo jemu samému mozgem. Slovem Nietzsche je typ moderního člověka v celé jeho rozháranosti, a snad proto takový způsobuje rozruch.⁸

Nietzschova filozofie se stává v devadesátých letech minulého století jedním z nástrojů reflexe naší tehdejší krize a působí v tomto směru i převážně pozitivně. Umožňuje totiž celé řadě českých intelektuálů pojmenovat pocit nespokojenosti s danými poměry, zařadit se v tomto smyslu navíc do širšího kontextu evropského a v mnoha případech hledat i nacházet podněty k překonávání pocitu krize.

K ROZŠÍŘENÍ NIETZSCHOVY FILOZOFIE U NÁS NA PŘELOMU STOLETÍ

Česká kulturní veřejnost se s Nietzscheovým dílem seznamovala v devadesátých letech minulého století. Zmínky o Nietzscheovi najdeme například v korespondenci Karoliny Světlé a Julia Zeyera z období 1893—94 nebo v dopisech F. X. Šaldy Růženě Svobodové z roku 1893. V roce 1894 přeložila Anežka Schulzová studii o Nietzscheovi od známého popularizátora Nietzscheovy filozofie G. Brandese. Tento článek patřil u nás k prvním zdrojům poučení o Nietzscheovi. A. Schulzová rovněž překládala Nietzscheovy dopisy G. Brandesovi.

Významným propagátorem Nietzscheho a jeho názorů se stala *Moderní revue*, která uveřejňovala soustavně překlady Nietzscheových statí. První knižní překlad pořídil v roce 1896 F. V. Krejčí; byly to vybrané kapitoly ze Zarathustry. O další uveřejňování Nietzscheho u nás se zasloužil na přelomu století i Nový kult S. K. Neumanna a volné směry zásluhou Šaldovou. K informaci o Nietzscheovi významně přispěl i článek J. Mikše, který uveřejnila pod pseudonymem Vojtěch Kalina 1897 *Osvěta*. Řada prací pocházela v této době z pera katolických autorů, nejobsáhlejší byla knížka Antonína Podlahy z roku 1903. Nietzscheovou filozofií se zabýval poměrně široce František Krejčí v několika studiích a přednáškách a kapitolu zařadil i do své *Filozofie přítomnosti* (1904). V našem století ke slovu přichází výklad literárního vědce O. Fischera, který ve své knize *Friedrich Nietzsche* (1913) pojal Nietzscheho především jako básníka, i když často literárněvědné hledisko překračuje směrem ke zkoumání Nietzscheovy noetiky a etiky. Vztahem Nietzscheho k Richardu Wagnerovi se inspiroval Z. Nejedlý ve své práci *Nietzscheova tragédie* (1913).

Do vypuknutí 1. světové války vyšlo ještě několik knižních vydání překladů Nietzscheových děl: *Případ Wagner a Nietzsche contra Wagner* od A. Procházký z roku 1901, *Nečasové úvahy* přeložil roku 1902 Jan Krejčí, *Antikrista* v roce 1905 L. Pudlač, *Ecce homo* 1910 Jan Krejčí, *Náboženský život* 1912 Z. Hostinská, *Soumrak model* v roce 1913 A. Breska a A. Procházka. Nejhodnotnější pak byl překlad Zarathustry z roku 1914 od O. Fischera. K informaci o Nietzscheovi přispěl svým způsobem Procházkův překlad Lichtenbergovy práce Nietzscheova filozofie, který vyšel roku 1900, překlad Smirnovovy knížky *Dostojevský a Nietzsche* (1905) i překlad Przybyszewského stati *Chopin a Nietzsche*, který uveřejňovala *Moderní revue* v letech 1895 a 1896.

Abychom dokumentovali vývoj zájmu české kultury o Nietzscheho ve sledovaném období, povšimneme si nyní tří významných časopisů z této doby, *Moderní*

⁸ F. Krejčí: *Bedřich Nietzsche*. Praha 1902, s. 38—39.

revue, *Rozhledů* a *České mysli*, právě s ohledem na publicitu, kterou na jejich stránkách Nietzscheovy práce nebo články o něm dostávaly. Všechny časopisy budeme sledovat od jejich vzniku (*Rozhledy* 1892, *Moderní revue* 1894, *Česká mysl* 1900), až do roku 1914, resp. v případě *Rozhledů* do roku 1909, kdy *Rozhledy* zanikly. V bibliografických odkazech uvádíme dále *Rozhledy* číslem 1, *Moderní revue* 2 a *Českou mysl* jako 3.

V prvních dvou ročnících (1892 a 1893) *Rozhledy* o Nietzscheovi nepřinesly ani zmínku. V roce 1894 se na stránkách *Rozhledů* objevuje v článku F. V. Krejčího *Z dnešního ruchu za hranicemi — Německo* tato poznámka: „Zvláštním tahem v mladém literárním pokolení jest silný individualismus, přeskakující ohledy a překážky, poutající rozvoj svobodného já. Děje se to pod silným vlivem Ibsena, toho času nejmodernějšího snad autora v Německu a filozofie Bedřicha Nietzscheho. Tento nadaný a největší rafinovaností myšlení dospělý duch (skončil šílenstvím) popletl svou individualistickou morálkou, vlastně popíráním morálky mnoho hlav, postavil jiné požadavky jednání pro masy tuctových lidí a jiné pro duševní aristokraty, tzv. Übermenschen. Tím se snaží pak býti kde kdo, a odtud neměrné ony výstřelky individualismu a duševního anarchismu...“ (1, 3, 1894, s. 36). Nietzscheovo jméno se v tomto ročníku *Rozhledů* objevuje ještě např. v článku *Nástupcové naturalismu ve Francii*, podepsaného šifrou T., kde je Nietzscheův systém označován za „šílený anarchismus“, „chorobný individualismus“, za uskutečnění Darwinových zásad (1, 3, 1894, s. 95–99), dále v článku V. H. K. *politickému našemu programu* (1, 3, 1894, s. 199), kde je zmínka o Nietzscheově názoru na jednotu Evropy, v protikatolicky zaměřené stati Jan Vorla *Pokroky katolicismu* (1, 3, 1894, s. 501) a Nietzsche je i tématem poznámky Bedřich Nietzsche o militarismu (1, 3, 1894, s. 708–9), kde autor podepsaný jako R., dokazuje, že Nietzsche byl antimilitaristou.

Na podzim roku 1894 vychází první číslo *Moderní revue* a prvním článkem je Procházekův překlad úryvku *Zur Naturgeschichte der Moral* z *Jenseits von Gut und Böse* pod názvem *K přírodopisu morálky* (2, I, sv. 1, 1894/5, s. 3n.). Okruh autorů *Moderní revue*, tzv. česká dekadence, byl Nietzschem ovlivněn výrazně, a proto nebudeme v našem přehledu uvádět všechny články, v nichž se Nietzscheovo jméno objevuje (např. v téžze ročníku článek A. Procházky *Imoralita* v umění). Všimneme si pouze uvádění Nietzscheových děl a článků o něm. Za uvedení úryvku z Nietzscheova díla pochválily *Moderní revue* *Rozhledy*, současně se v nich objevilo postesknutí, že nebyl uveden článek o Nietzscheovi. Samotné *Rozhledy* se snažily ještě v téžze ročníku tento fakt napravit uveřejněním překladu článku Petra Gasta *Nástin filozofie Bedřicha Nietzscheho* (1, 4, 1894/95, s. 461n., 528n., 577n.).

Současně s tím, jak Nietzsche proniká do vědomí generace 90. let, se objevují i náznaky sporů o chápání Nietzscheho, jak to dosvědčuje i Šaldova kritika *Karáskových Stojatých vod*: „Lidé, kteří citují rádi a s chutí Nietzscheho, nechápou, že nemnoží se život malbou a sugescí mdloby, nemoci, rozvratu, chaosu. Není ohybnější věci, než degenerující člověk, řekl Nietzsche, a to bude tuším hrobní nápis všech Stojatých vod!“ (F. X. Šalda: *Kritické projevy* 2, Praha 1950, s. 245.).

Nietzscheův vliv na soudobé umění kladně hodnotí F. V. Krejčí v následujícím ročníku *Rozhledů* v článku *Nové umění*: „Pak také nelze přejít přes vliv filozofie Nietzscheovy. Každý budoucí útvar bude nucen vždy více s ní počítati. Tato filozofie znamená provedení císařského řezu na těle celé naší kultury, zučtování s ní jako s kulturou upadající a poukaz na veliké ideály života, zdraví a síly, na nový vzestupný pochod do budoucnosti, tedy na filozofické překonání dekadence. Zrevolucionizování hodnot morálních, jež provedla, zahrnuje v sobě i revoluci v hodnotách uměleckých, rozbití falešné měny staré estetiky a mnoha i moderních útvarů, za nimiž se skrývá úpadek a impotence, a nové dráhy pro práci umělce jakožto tvůrčího individua“ (1, 5, 1895/96, s. 93). V článku J. P. (Josefa Pelcla?) *Mysticismus se Nietzscheova filozofie označuje za krajní mez duchovního aristokratismu a individualismu* (1, 5, 1895–96, s. 138–9). V téže době ve svém druhém ročníku otiskuje *Moderní revue* na pokračování již zmíněnou práci Stanislava Przybyszewského *Chopin a Nietzsche* a překlad úryvku z Nietzscheho pod názvem *Kladivo* mluví (2, 2, sv. 3, 1895/96). V následujícím ročníku obou časopisů vzbudila pozor-

nost recenzentů Przybyszewského kniha *Satans Kinder*. Jak Jaroslav Kramper v *Rozhledech*, tak Arnošt Procházka v *Moderní revue* poukázali na její nietzschovský rodokmen. *Rozhledy* informují o Krejčího překladu výboru Nietzschova *Zarathustry* a uvádějí, že stále se Nietzschovi věnuje malá pozornost. V této souvislosti upozorňují i na dvě přednášky, které měl v roce 1896 F. V. Krejčí v *Jednotě filosofické*. Všimají si v poznámkách současného Nietzschova života a jeho nemoci.

Tyto poznámky se objevují i v sedmém ročníku *Rozhledů*. *Rozhledy* v tomto roce mj. otiskly překlad článku moskevského profesora Nikolaje Grota Nietzscheho a Tolstoj, četné odkazy a citace z Nietzscheho se objevují ve stati F. V. Krejčího *K estetice symbolismu* a v nepodepsané recenzi knihy Leo Berga *Der Übermensch in der modernen Literatur* se upozorňuje na pokus o genealogii pojmu nadčlověka, který byl vysloven Nietzschem. *Moderní revue* otiskovala v této době Nietzschova *Antikrista* (2, 4, sv. 7, 1898). V letech 1898—1900, tedy v osmém a devátém ročníku *Rozhledů* a v pátém a šestém ročníku *Moderní revue*, nebyla Nietzschovi věnována na stránkách těchto časopisů pozornost. Oživení zájmu o Nietzscheho přinesl rok 1900, rok Nietzschovy smrti. Do prvního čísla desátého ročníku *Rozhledů* píše F. V. Krejčí Nietzschův nekrolog, který obsahuje myšlenky známé již z dřívější doby (1, 10, 1900/1, s. 3). Nietzscheho podle Krejčího má málo žáků, ale jeho vliv je nesmírný, neboť „už dnes stává se jméno jeho nejsvobodnějším duchům všech zemí heslem nejdražším jich duchových a kulturních zájmů“. Nietzschův význam spočívá dle Krejčího ve výchovné síle jeho nauky. „Jest to opravdu nové náboženství, co dílo jeho svou zázračně sugestivní objevitelskou, všechny clony strhující silou podává, či vlastně je to jen moderní náhrada za mrtvé náboženské víry. Několikataletý vývoj pozitivní vědy, humanismu a subjektivismu je tu logicky dovršen a korunován zbožným, nadšeným kultem *Života a Člověka*“. Krejčí si klade otázku, co dal Nietzscheho generaci 90. let a odpovídá: „především bezmeznou viru v život...“ a dodává dále, že ještě „zájem o filozofii“. Dále *Rozhledy* přivítaly překlad Lichtenbergovy Nietzschovy filozofie (1, 10, 1900/1, s. 148—9), přinesly zprávu o posledních letech a smrti Friedricha Nietzscheho (1, 10, 1900/1, s. 79) a upozornění na knihu S. Zeitlera *Nietzschova estetika* (1, 10, 1900/1, s. 198—9). *Moderní revue* v ročníku 1900—1901 uveřejnila mj. překlad úryvku z Nietzscheho pod názvem *Morálka jako protipřirozenost* (2, 7, sv. 12, 1900/1, s. 1907n.).

V roce 1900 začala vycházet Česká mysl. Hned v jejím prvním ročníku se objevuje rozsáhlejší zmínka o Nietzschovi ve stati Františka Krejčího *Volné listy o nynější filozofii* (3, 1, 1900). V následujícím ročníku Česká mysl pokračuje v informacích o Nietzschovi z pera Fr. Krejčího detailní bibliografií Nietzschova díla a literatury o něm, jejíž uveřejňování však nebylo dokončeno (3, 2, 1901, s. 274n.). Vedle toho Česká mysl informuje o dalších publikacích věnovaných Nietzschovi. Fr. Krejčí vystoupil v druhém ročníku České mysli proti některým diletantským článkům o Nietzschovi, jak je například přinesly *Pedagogické rozhledy* (3, 2, 1901, s. 226 a 308). Ve třetím ročníku České mysli se objevují některé bibliografické odkazy a informace, za zmínku snad stojí článek Gustava Tichého o knize Wilhelma Schachta *Nietzscheho*, v němž Tichý odmítá Schachtův názor, že Nietzschova filozofie je důsledkem jeho nemoci, a proto by měla být odsouzena (3, 3, 1902, s. 141—2). *Moderní revue* přináší opět překlad úryvku z Nietzscheho pod názvem *Pohled na stát* (2, 7, 1901/2).

Zato *Rozhledy* už Nietzschovi nevěnují pozornost, až v ročníku 1902—3 se objevuje recenze knihy prof. Möbiuse *Über das Pathologische bei Nietzscheho*, v níž recenzent Nietzscheho hájí proti obvinění, že jeho dílo je poznamenáno jeho nemocí: „Nietzscheho byl přes všechno to člověkem geniálním, jakých je pořádku. Jest hodno podivu, co vykonal, co v zápolení s trýzní a bolestí své těžké choroby podávalo se mu z nadání svého vykořistiti“ (1, 13, 1, 1902/3, s. 227). V témže roce upozorňují *Rozhledy* na XV. svazek Nietzschových spisů — *Wille zur Macht*. Česká mysl informuje ve svém čtvrtém ročníku (1903) o práci A. Smirnova *Dostojevskij a Nietzscheho*, která za nějakou dobu (v roce 1905) vyšla i v českém překladu. V roce 1903—4 pokračovala *Moderní revue* v otiskování překladů z Nietzschova díla, tentokrát *Zájezdů nečasového*, jak A. Procházka přeložil *Unzeitgemässe Bezeichnungen* (2, 10, 1903/4). V témže roce se objevuje v *Rozhledech* recenze knihy Františka

Krejčího O filozofii přítomnosti, ve které recenzent odmítá Krejčího tvrzení, že největšími filozofy naší doby jsou Nietzsche, Tolstoj a Spencer, a označuje to za likvidaci odborné filozofie. Odsuzuje kapitolu o Nietzschevi, vytýká rozpornost jeho učení, jeho nepřijatelnost. „Mohutnost, kterou Nietzsche strhoval myslí současníků, rychle mizí. Rázem se stal populárním, že vyhovoval okamžité náladě a s pomnutím této nálady přestala jeho popularita“ (1, 14, 2, 1904, s. 632). V České myslí se opět objevují bibliografické informace a recenze. A. Papírník si všimá Podlahovy knihy Bedřich Nietzsche a jeho filozofie (3, 5, 1904, s. 220—3), Fr. Krejčí článku L. Hoffmanna Několik slov k Nečasovým úvahám i některých zahraničních publikací. Stejně tak můžeme bibliografické informace o nietzschovské literatuře najít v patnáctém ročníku Rozhledů (1904—5). V následujících ročnících Rozhledů až do roku 1909, kdy přestaly vycházet, již Nietzschevi není věnována pozornost, pouze odsudek Nietzscheho, který zazněl v tomto časopise v recenzi o Krejčího Filozofii přítomnosti, je potvrzován i v úvaze J. Monika Člověk jako nadčlověk (1, 18, 1907, s. 147—8), v níž je odsuzován Nietzscheův Zarathustra.

Moderní revue se po určité odmlce vrací k Nietzschevu dílu a uveřejňuje v 15. ročníku v roce 1909 *Ecce homo*. V 18. ročníku *Moderní revue* Rudolf Procházka recenzuje Borského knihu o Nietzschevi a Borského přístup označuje jako naturalistické, biologické hledisko. Odmítá je jako omezení, které nedovoluje proniknout ke smyslu Nietzscheovy filozofie. Celou práci charakterizuje jako „naprosté nepochopení smyslu Nietzscheova života a díla“ (2, 18, 25, 1911—12, s. 244). Týž autor se ve 20. ročníku *Moderní revue* v článku *Glosy o Nietzschevi a dnešku* kladně vyslovil o knize Otokara Fischera *Friedrich Nietzsche a v této souvislosti hodnotí i Nietzscheův význam*: „Velká vůle odvážného plavce ztroskotala přece o nekonečnost úkolu. Bylo předčasně tenkrát se nadíti zdaru, smělý vzmach osamělého vášnivce se stal však iniciativním a let tohoto bouřliváka ohlásil příští srážky a nové tendence.“ (2, 20, 28, 1914, s. 138).

Česká mysl stále pravidelně přinášela nietzschovské bibliografické informace, s výjimkou dvanáctého ročníku (1911), kdy je věnován značný prostor Bergsonovi. Za zmínku určitě stojí Chalupného recenze Klímovy knihy *Svět jako vědomí a nic*, snad nejvýznamnějšího našeho filozofického díla pod Nietzscheovým vlivem, i to, že vedle informací o zahraničních publikacích se objevují i informace o domácí produkci, např. o knize A. Podlahy, o knize O. Fischera a o překladech *Ecce homo* a *Tak pravil Zarathustra*. V 16. ročníku *České myslí* (1915—17) nenajdeme o Nietzschevi zmínku.

Když si shrneme náš pohled na malou část naší časopisecké produkce let 1892 až 1914 je zřejmé, že zájem o Nietzscheho a jeho filozofii je velmi intenzivní v období 1894—97, že v letech 1898—1900 se publikace neobjevují, zvýšený zájem je možno zaznamenat po Nietzscheově smrti v období 1900—1903. Pak sice časopisy přinášejí bibliografické informace, avšak samostatnou časopiseckou studii už nezaznamenáme. Vycházejí ovšem publikace knižní. Časopisecké články, recenze, bibliografické informace jsou jistě vnějším projevem zájmu o Nietzscheovu filozofii a nevypovídají ještě všechno o skutečném pronikání Nietzscheových názorů do českého myšlení, avšak jejich sledování může přesněji určit období a charakter zvýšené pozornosti Nietzschevu životu a dílu. Mezi sledovanými časopisy jsou pochopitelné rozdíly. Rozhledy ve svém prvním období se zejména díky F. V. Krejčímu staví k Nietzschevi vcelku pozitivně, oceňují jeho přínos pro myšlení konce století. V pozdější fázi se však v Rozhledech, jak jsme si výše povšimli, objevuje odmítnutí Nietzscheových názorů. *Moderní revue*, jejíž autoři byli Nietzschem ovlivněni, se zaměřila na pozitivní činnost, na uveřejňování překladů z Nietzscheových děl. Česká mysl reprezentuje například ve zmíněném článku Františka Krejčího přístup filozofický. V dalších číslech se však Česká mysl omezovala pouze na informace a recenze z nietzschovské literatury. Současně od začátku století přibývá knižních původních i přeložených prací o Nietzschevi i překladů jeho děl.